

Šeimų savivalbos grupių veikla socialinio kapitalo perspektyvoje

Lijana Gvaldaitė

Lektorė

Socialinių mokslų (edukologijos) daktarė

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto

Socialinio darbo katedra

Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius

Tel. (8 5) 266 76 10

Straipsnyje nagrinėjama šeimų savivalbos grupių veikla socialinio kapitalo teorijos perspektyvoje siekiant nustatyti šių bendruomeninių darinių teikiamą naudą šeimai ir visuomenei bei palyginti Lietuvos ir Italijos Lombardijos regiono grupių patirtį. Savivalbos atvejų analizė parodė, kad šios iniciatyvos yra reikšmingi ištekliai ir gali būti panaudojami kaip efektyvios šeimų pagalbos ir ugdymo priemonės, prisidėti prie šeimos instituto stiprinimo ir išsaugojimo, taip pat kurti visuomenės bendrąjį gėrį.

Pagrindiniai žodžiai: šeimų savivalbos grupės, socialinis kapitalas, socialiniai santykiai, socialiniai tinklai, pasitikėjimas, solidarumas, šeimų prosocialumas.

Įvadas

Šiandienos šeimos instituto pokyčių, o kartu ir jo reikšmingumo žmogaus ir visuomenės gyvenime pripažinimo kontekste tyrėjų dėmesio susilaukia įvairios šeimų bendruomeninės iniciatyvos – grupės, bendruomenės, formalios organizacijos, kurios prisideda prie šeimos stiprinimo ir išsaugojimo. Ypač aktualu pažvelgti į šeimų savivalbos grupių veiklą ir jų turimus bei kuriamus vidinius ir išorinius išteklius, kitaip mokslininkų vadinamus socialiniu kapitalu. Savivalbos grupės – tai nedidelės grupinės struktūros, kurių narių poreikiai ar sunkumai vienodi ir kurių veiklos pagrindą sudaro solidarumu grindžiama savitarpio pagalba (Katz, Bender, 1976).

Tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje žinomiausios yra anoniminių alkoholikų grupės, kurių pavyzdžiu atsirado ir išplito įvairių rūšių savivalbos grupės – priklausomybės ligomis sergančiųjų, neįgaliųjų, psichinių ligonių, išsiskyrusiųjų, našlių, vienišų motinų, ŽIV turėtojų, sunkiomis ligomis sergančių asmenų, buvusių kalinių ir t. t. Laikui bėgant atsiranda ir šeimų savivalbos grupių – įvaikinusių ir globojančių vaikus, neįgaliųjų vaikų tėvų, alkoholikų ir narkomanų artimųjų ir daug kitų. Svarbu, kad šeimų susitikimuose, be tiesioginės pagalbos grupės nariams, orientuojamasi į šeimos narių santykių gerinimą, šeimos tapatybės, socialinio aktyvumo klausimus (Gvaldaitė, 2006).

Lietuvoje savivalbos grupių atsirado atkūrus Nepriklausomybę, tačiau iki šiol jos nėra labai išplitusios, trūksta informacijos apie šį reiškinį ir mokslinių jo tyrimų, juolab mažai žinoma apie šeimų savivalbą ir kitas bendruomeninės pagalbos formas tėvams, šių grupių reikšmingumas neiškeliamas vaikų ir suaugusiųjų ugdymo strategijose. Šeimų sambūrių, organizacijų patirtį nagrinėję Italijos tyrėjai (Donati, 2002; 2003; 2005; Rossi, 2001; 2003; Scabini, Rossi, 2003; 2006; Folgheraiter, 2002 ir kt.) parodė, kaip dalyvavimas tokioje bendruomeninėje veikloje ne tik keičia asmens ir pačios šeimos vidinį gyvenimą, bet ir paskatina kurti visuomenės gerį.

Todėl, remiantis užsienio šalių mokslinė literatūra ir empiriniais duomenimis, buvo atlikta Italijos ir Lietuvos savivalbos grupių *atvejų studija*, kuria siekta nustatyti šių grupių kuriamą socialinį kapitalą šeimoms ir visuomenei bei palyginti abiejų šalių grupių patirtį. *Tyrimo objektu* pasirinkta savivalbos grupių veikla ir dalyvių patirtis. *Tyrimo metodai* – pusiau struktūruotas interviu su grupių dalyviais, organizacijų, kurioms priklauso grupės, dokumentų analizė. Atvejų studijai atlikti buvo naudojama interviu su dvylika savivalbos grupių dalyvių (po du iš trijų Italijos Lombardijos regiono ir iš trijų Lietuvos savivalbos grupių – neįgalius vaikus auginančių tėvų, globėjų ir probleminių paauglių tėvų) medžiaga, integruojant ją su duomenimis, gautais tiriant organizacijų dokumentus – teisinius dokumentus, veiklų ataskaitas, informacinius lankstinukus, interneto svetainių informaciją. Be to, atliekant atvejų studiją buvo vertinama, kaip konkrečiai Lombardijos regiono ir Lietuvos savival-

bos grupės priartėja prie pasirinkto socialinio kapitalo teorinio modelio.

Šio *straipsnio tikslai* – nagrinėti socialinio kapitalo sampratą, aptarti šeimų bendruomeniškumo fenomeną socialinio kapitalo aspektu, atskleisti savivalbos grupių poveikį šeimos gyvenimui ir visuomenei, lyginant Lombardijos ir Lietuvos savivalbos grupių patirtis.

Socialinio kapitalo samprata

Kaip žinoma, socialinio kapitalo definicijos yra labai įvairios ir skirtingos, kaip ir bandymai apibrėžti išskirtinius jo požymius. Tačiau galima pasakyti, kad mokslininkai, kurių teorinės išvalgos skiriasi, palyginti vieningai sutaria, kad šiam teoriniam modeliui būdingas bendruomeninis pobūdis, nes šio modelio pagrindą sudaro socialiniai ryšiai, socialiniai tinklai, kurie remiasi normatyviniais pasitikėjimo, artimumo ir solidarumo, normų ir vertybių, kuriomis dalijamasi tarpusavyje, kodeksais, leidžiančiais elgtis bendruomeniškai (Rossi, Boccacin, 2006). O interpretacijų atsiranda todėl, kad autoriai minėtoms sąvokoms suteikia skirtingus akcentus ar reikšmes.

Vis dėlto teorinių modelių įvairovėje galima išskirti du pagrindinius socialinio kapitalo paradigmos sudedamuosius elementus – socialinius ryšius ir pasitikėjimą. Pirmąjį elementą – socialinius ryšius – labiau išskyrė P. Bourdieu, J. S. Colemanas, P. Collier, o antrasis, pasitikėjimas, sietinas su tokių autorių kaip R. Putmanas ir F. Fukuyama, teorijomis (Donati, Colozzi, 2006).

Taigi galima išskirti du alternatyvius socialinio kapitalo traktavimo būdus – individualią ir bendruomeninę dimensijas. Vadovaujantis individualia prieiga, socialinių

tinklų reikia tik individualiems asmenims arba grupės tikslams pasiekti, nesistengiant daryti poveikį bendruomenės nariams, kurie tiesiogiai nepriklauso tinklui. Šios vizijos šalininkai yra P. Bourdieu, J. S. Colemanas. O bendruomeninės prieigos atstovai – R. Putmanas, F. Fukuyama – atvirkščiai, teigia, kad socialiniai tinklai, kuriantys socialinį kapitalą, yra bendruomeniniai ištekliai dėl dviejų priežasčių – viena vertus, šie ištekliai yra naudingi grupei arba bendruomenei, antra vertus, jie neišvengiamai daro įtaką šių darinių išorinei aplinkai.

Tad akivaizdu, kad socialinis kapitalas yra santykių, situacijų, procesų padarinys, tačiau, kaip ir kiekvienas kapitalas, reikalauja nuolat investuoti, diegti išteklius, kad būtų galima įgyvendinti numatytus tikslus. Svarbu pabrėžti, kad tokie ištekliai, kaip teigia P. Bourdieu (1983), yra susiję su stipriu abipusiai pripažintų santykių tinklu, kuris įtraukia žmones, skatina juos būti aktyvius, dalyvauti visuomeniniuose procesuose ir piliečių sambūriuose.

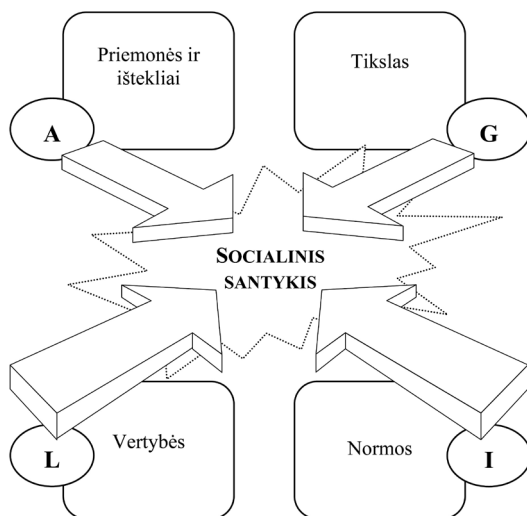
Socialinio kapitalo individualios ir bendruomeninės dimensijos susiejimą ir pusiausvyrą galima matyti *santykių koncepcijos modelyje*, kuris remiasi italo P. Donati (2004) ir kitų sociologų – G. Rossi, I. Colozzi, F. Folgheraiterio – išplėta *socialinių santykių teorija*. Iš tikrųjų P. Donati socialiniam kapitalui suteikia naują apibrėžtį: tai santykių elementų visuma, galinti įvertinti pačius socialinius santykius (Donati, 2003). Šie elementai yra pasitikėjimas, kurį sudaro abipusiai lūkesčiai ir artumo būtinybė, kurioje numatyti abipusiai įsipareigojimai ir atsakomybė. Todėl socialinis kapitalas nėra laikomas „instrumentiniais“ ištekliais, kuriais naudotusi išskirtinai individai arba bendruomenė, kaip yra

pabrėžiama pirmiau minėtuose teoriniuose modeliuose: santykis nėra priemonė pasiekti numatytą tikslą, bet yra savaiminis gėris. Žinoma, tai nereiškia, kad neieškoma asmeninės „naudos“, tačiau tokia paieška nėra paties santykio esmė ir prasmė. Pagal minėtą teorinę santykių prieigą socialinis kapitalas yra ištekliai tiek asmeniui, tiek visuomenei – gali būti naudojami žmogaus individualiam veiksmui, taip pat visuomenės labui, kaip santykių tinklas, kuriantis pasaulį. Taigi socialinis kapitalas veikia kaip jungiamoji vidinės ir išorinės aplinkos grandis tiek, kiek tinklas savo viduje praktikuoja solidarumą, kuris ugdo prasmingą buvimą ir išorinėje aplinkoje. Tačiau tinklas, kuriantis socialinį kapitalą, nėra tik tas, sudarytas iš tvirtų ir atvirų ryšių: gali būti, kad ryšiai tinklo viduje yra silpni ir mažai atviri išorinei aplinkai (Rossi, Boccacin, 2006).

Socialinis kapitalas ir šeimų bendruomeninės iniciatyvos

Kad suprastume, kokį socialinį kapitalą kuria savanoriškos, solidarumu grindžiamos grupės ir organizacijos, verta išsamiau pagngrinėti *santykio* sąvoką. G. Rossi (2001) atkreipia dėmesį į dvejopą žodžio „santykis“ (it. *relazione*) reikšmę, nes jis yra susijęs ne tik su lotynų kalbos žodžiu *re-ligo* („santykis tarp“), bet ir su *re-fero* („nuoroda į“)¹.

¹ „*Santykis tarp*“ tiesiogiai nurodo dviejų ar daugiau subjektų ryšį, sąsają, struktūrą, subjektų tarpusavio ryšį, kuris savo ruožtu gali įgauti dvejopą reikšmę, t. y. būti *saitas* ir *ištekliai*, o „*nuoroda į*“ reiškia, kad ryšys, sąsaja, sąveika niekada nebūna tuštumoje ir absoliučioje dabartyje, jie turi savyje bendrų simbolinių nuorodų vaizdą, tam tikrą „atmintį“, apibrėžia santykį istorijoje, susieja su kitais santykiais, darančiais tą santykį prasmingą.

1 pav. Parsonso AGIL schema, aiškinanti socialinio santykio sampratą (Rossi, 2001)

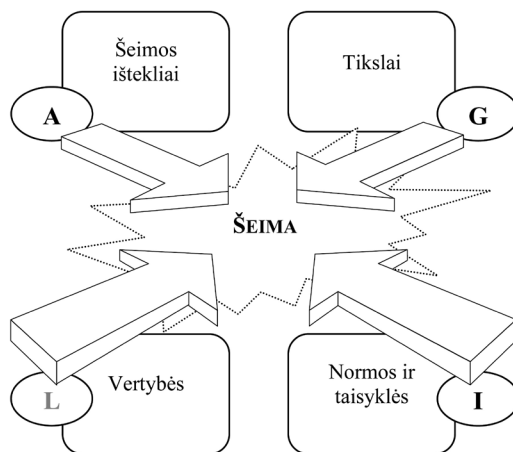
Santykio esmę galima aiškinti pasitelkus amerikiečių sociologo T. Parsonso AGIL-LIGA schemą, kurią italai G. Rossi ir P. Donati interpretavo ir pritaikė minėtoje *socialinių santykių teorijoje*. Anot T. Parsonso, socialinis santykis egzistuoja tik tada, kai yra visi keturi pagrindiniai jį sudarantys komponentai, kuriuos būtų galima paaiškinti taip:

- A – priemonės ir ištekliai tikslui pasiekti;
- G – tikslas tam tikroje situacijoje (galimybė, susijusi su tam tikroje erdvėje ir laike egzistuojančiu kontekstu ir aplinkybėmis);
- I – vidinis norminis reguliavimas, taisyklės;
- L – vertybinis modelis.

Italų sociologų teigimu, AGIL schema gali būti efektyvi visuomenės santykių stabilizavimo ir vertinimo priemonė. Ji tenkina reikalavimą išskirti socialinių santykių nuėitą kelią ir kryptis, pabrėžiant tarpusavio priklausomybės skalę, kuri gali turėti įvai-

riausią struktūrą. Autoriai atkreipia dėmesį į tai, kad santykiai tarp keturių polių yra suprantami kaip tarpusavyje susiję ir turintys daug krypčių, kitaip tariant, negalima iš anksto numatyti, kokią formą įgaus koks nors socialinis santykis, todėl AGIL negali būti naudojamas kaip priemonė tikrovei „išpranašauti“ (Rossi, 2001). Tad tyrėjui, nors ir turinčiam konkretų įrankį ir vertinimo parametrus, svarbu tikrovės atžvilgiu išlaikyti atvirą galimybių kategoriją. Pažymėtina, kad Parsonso AGIL schemą galima pritaikyti apibūdinant ir interpretuojant bet kokius santykius, socialinius darinius ar reiškinius. Pagal šią schemą galima aiškinti ir šeimos sandarą bei funkcionavimą.

Kaip matyti iš 2 pav., AGIL schema padeda nusakyti keturių šeimyninių santykių sudarančių komponentų esmę vienas kito atžvilgiu. Taigi akivaizdu, kad šeimyninei situacijai suprasti reikia atsižvelgti į visus keturis aspektus:

2 pav. Šeimos santykiai pagal AGIL schemą (Rossi, 2001)

- A: išteklius*, kuriuos sudaro emociniai ryšiai, apibūdinantys abipusius lūkesčius;
- G: tikslus*, kurie šiuo atveju yra vaidmenų paskirstymas šeimoje ir kiekvieno nario priskyrimas įvairioms sritims, kurioms jie priklauso; prokreacija (giminės pratęsimas ir šeimos kūrybiškumas ne tik biologine prasme) yra keliama kaip išankstinis tikslas ir tapatinama su pačios šeimos esme;
- I: normas*, kurios šiuo atveju yra lygiavertiškumas ir abipusiškumas;
- L: vertybes*, kurios grindžiamos nesavanaudiškumo ir savęs dovanojimo kitiems šeimos nariams patirtimi.

G. Rossi (2001), nagrinėdama šeimų bendruomeniškumą socialinio kapitalo aspektu, išskiria du lygmenis – pirminį socialinį kapitalą, kurį kuria šeimos institutas, ir antrinį, kuriama šeimų bendruomeninių iniciatyvų, sambūrių, kurie, anot autorės, yra šeimų prosocialumo arba socialinio aktyvumo atspindys.

Tyrėjams aktualu, kokie veiksniai pasiskatina šeimas burtis, atsiverti socialinei

aplinkai. Jau kalbėta apie pasitikėjimą ir santykius, kurie sudaro socialinį kapitalą. Pasitikėjimo patirtys pirminių ryšių lygiu aptinkamos šeimoje, giminėje, tarp artimų žmonių, bet yra ir pasitikėjimas antrinių, neformalių ryšių, kurie nesusiję nei su biologiniais saitais, nei su pasirašytais sandoriais, lygiu. Galima sakyti, kad yra pasitikėjimas ir tarp šeimų grupių ar asociacijų, kurias sieja bendras tikslas – dalyvauti ir priklausyti.

Italijos tyrinėtojai (Rossi, 2003; Scabini, Rossi, 2006) nustatė, kad šeimos solidarumo funkcija gali ypač suaktyvėti kritinėse situacijose arba iškilus problemų, kai valstybė neteikia šeimai reikalingos paramos ir paslaugų. Veikla, kurią vykdo šeimų sambūriai, visų pirma, kuria ir stiprina pačią šeimą. Kitaip tariant, ją „perkuria“, nes, veikiant šeimos santykius, darant įtaką jos gyvenimui, yra sužadunami ne pasyvūs, bet aktyvūs šeimos narių veiksmai, siūlant naują brandų šeimą kaip instituto suvokimą, keičiant ją ir stiprinant, suteikiant naujų išteklių, kad ji pati galėtų rasti

atsakymus į jai iškilusius klausimus ir tenkinti savo poreikius. Taigi asociacijų, bendruomenių kūrimas atsiranda kaip išeitis, iškilus poreikiui, ir šiuo požiūriu patvirtina šeimos gebėjimą išreikšti savo solidarumo misiją.

Taigi šeimai būdingas „prigimtinis“ atvirumas, solidarumas su kitais, gebėjimas dalytis poreikiais, kaip nurodo minėti autoriai, gali paskatinti šeimas jungtis su kitomis šeimomis ir siekti ne tik savo, bet ir kitų šeimų, galiausiai visuomenės bendrojo gėrio. Šie požymiai ir apibūdina šeimos socialinį aktyvumą arba prosocialumą.

Apibendrinant italų autorių išvalgas galima pasakyti, kad šeimos santykiai, kurie remiasi artimumu ir pasitikėjimu, ir yra orientuoti į prokreaciją, t. y. į socialinę šeimos kūrybą, sudaro pirminį socialinį kapitalą. Kai šeimos atsiveria į išorę, sukuriama platesni solidarumo ryšiai su visuomene, pradedamas kurti antrinis socialinis kapitalas, kurio vertė didėja, kai individualus šeimų veiksmas perauga į bendruomeninę dimensiją ir veikia bendrąjį sociumo gėrį, prisideda prie jo kūrimo. Taigi šeimos kuria antrinį socialinį kapitalą, nes jų kuriamoji galia kyla iš prosocialinės orientacijos, kuri šeimas skatina išeiti iš apibrėžtų ribų ir užmegzti ryšius su socialinės aplinkos atstovais.

Savivalbos grupių kuriamas socialinis kapitalas šeimoms

Kaip minėta, be interviu metu išryškėjusios dalyvių patirties, buvo tiriami organizacijų, kurioms priklauso grupės, veiklos parametrai – veiklos koncepcija, misija, ryšiai su kitomis organizacijomis, joje taikomi darbo metodai ir kt. Buvo nagri-

nėjami trijų Italijos ir trijų Lietuvos savivalbos grupių – neįgalius vaikus auginančių tėvų, globėjų ir probleminių paauglių tėvų – dokumentai, be to, kilus neaiškumų, papildomai buvo apklausti administracijos darbuotojai.

Išnagrinėjus medžiagą apie organizacijų istoriją ir veiklą apibendrintai galima pasakyti, kad tiek Italijos, tiek Lietuvos savivalbos grupės priklauso nevyriausybinėms organizacijoms (NVO), kurių misija ir darbo principai susiję su žmogaus gerovės kūrimu, vertybių perdavimu ir diegimu. Visos grupės buvo įkurtos organizacijų, tik viena, Milano „Priimančių šeimų“ (*Famiglie per accoglienza*) asociacija įsisteigė kelių šeimų, sukūrusių savivalbos grupę, iniciatyva. Paaiškėjo, kad tirtos Italijos organizacijos yra homogeniškesnės, savivalbos grupės priklauso asociacijoms, kurių pagrindinė veikla yra savivalbos sklaidos, visuomenės jautrinimo darbas, socialinis dalyvavimas, atstovavimas šeimoms, dalyvavimas kuriant socialinę politiką, o Lietuvoje savivalba yra viena iš įvairias socialines, psichologines ir kitas paslaugas teikiančių organizacijų veiklos sričių. Tai gali būti sietina su mūsų šalies organizacijų jaunu- mu ir socialinės politikos specifika.

Savivalbos atvejams analizuoti buvo suformuluoti klausimai, kurie padėjo atskleisti, kokios naudos savivalba davė šeimoms ir visuomenei:

1. Kokie yra ištekliai – žmogiškieji, materialiniai, bendravimo, kuriais disponuoja savivalbos grupės ir organizacijos, kurioms jos priklauso, misijai įgyvendinti.
2. Kokia yra pagrindinė misija ir kokie specifiniai tikslai padeda jos siekti.

3. Kokios yra formalios ir neformalios taisyklės, reguliuojančios savivalbos grupių ir organizacijų, kurioms jos priklauso, vidaus gyvenimą.
4. Kokios yra kultūrinės ir vertybinės orientacijos, kuriomis remiasi naudos gavėjai (grupių dalyviai), ir kokias jie kuria naujas.

Šie keturi klausimai teoriniu požiūriu atitinka Parsonso AGIL schemą, kurią, kaip sakytą, italų sociologai P. Donati ir G. Rossi interpretavo pagal socialinių santykių sociologijos teoriją.

Analizuojant šeimų savivalbos atvejus remtasi prielaida, kad šeimų savivalbos grupės kuria socialinį kapitalą tiek šeimoms, kurios priklauso šioms grupėms, tiek bendruomenėms, tiek apskritai visai visuomenei. Taigi Parsonso AGIL schema leidžia aptikti šių dviejų lygių – socialinio kapitalo, kuriame šeimai ir visuomenei, – ypatumus.

Interviu su grupių dalyviais ir dokumentų analizės buvo apibendrintos pagal keturis AGIL komponentus, todėl, siekiant

nustatyti socialinį kapitalą, kuriamą šeimoms ir visuomenei, buvo pasirinkta tokia schema:

- A – *ištekliai*, kuriuos sudaro bendravimo ir pagalbos kapitalas;
- G – *tikslai*, kurie šiuo atveju yra grupės ir organizacijos misija ir pagrindiniai tikslai;
- I – *normos*, kurios yra formalios ir neformalios taisyklės, reguliuojančios grupių darbą;
- L – *vertybės*, kurios šiuo atveju yra šeimų vertybinės orientacijos.

Tyrimo medžiagą galima apibendrinti toliau pateikiamose lentelėse.

Iš 1 lentelės matyti, kad italų ir lietuvių situacija socialinio kapitalo šeimoms lygmeniu yra panaši: šeimos, dalyvaujančios savivalbos grupėse, kuria socialinį kapitalą, kuris glūdi tarpasmeninių sąveikų ir bendravimo procesuose, kai siekiama įgyvendinti savivalbos ir organizacijų, kurioms priklauso grupės, misiją ir specifinius tikslus, vadovaujantis neformaliomis savivalbos taisyklėmis, vertybinėmis orientacijomis ir

1 lentelė. *Socialinis kapitalas, kuriamas šeimoms, dalyvaujančioms savivalbos grupėse*

	<i>Komponentas</i>	<i>Italijos savivalbos grupės</i>	<i>Lietuvos savivalbos grupės</i>
1	2	3	4
A	Santykių ir bendravimo kapitalas	Visose grupėse buvo pabrėžiamos tokios grupėje gaunamos pagalbos rūšys: pokalbis apie poreikius ir problemas, kitų asmenų draugystė (draugija), moralinė parama. Probleminių vaikų šeimų grupėje, be to, buvo išskirtas konkrečių problemų sprendimas ir patirties lyginimas su kitais; pastebėta dalyvių kompetencijų kaitos tendencijų – savivalbos grupėse jie įgyja žinių, įgūdžių, gebėjimų, didėja dalyvaujančiųjų savivertė ir sąmoningumas	Pasidalijimas poreikiais ir problemomis, kitų asmenų draugystė (draugija), moralinė parama; užfiksuota dalyvių kompetencijų kaita – savivalbos grupėse jie įgyja žinių, įgūdžių ir gebėjimų; didėja dalyvaujančiųjų savivertė ir sąmoningumas

1 lentelės tęsinys

1	2	3	4
G	Grupės misija ir pagrindiniai tikslai	Solidarumo ryšių kūrimas, sąmoningumo didėjimas problemų atžvilgiu, santykių su šeimos nariais ir socialine aplinka kismas. Keliami šeimos ir visuomenės gerovės tikslai, siekiama kurti solidarumo kultūrą. Tėvų, turinčių vaikų auklėjimo problemų, grupės nariai aiškiai įvardija savivalbos sklaidos ir plėtotės tikslus	Solidarumo ryšių atsiradimas, santykių su kitais šeimos nariais ir socialine aplinka kismas (tai labiau buvo pabrėžiama neįgalius vaikus auginančių tėvų grupėje). Pirmenybė teikiama šeimos gerovės, o ne visuomenės tikslams, nors šios temos (šeimos ir visuomenės) netiesiogiai traktuojamos grupių darbe, ypač tėvų, turinčių vaikų auklėjimo problemų, grupėje
I	Formalios ir neformalios taisyklės, reguliuojančios savivalbos organizacijų darbą	Taisyklės visose savivalbos grupėse grindžiamos neformaliais susitarimais. Grupės darbe laikomasi savivalbos taisyklių, kurios vienur (neįgaliųjų vaikų tėvų) grupėje yra griežtai apibrėžtos ir jų laikomasi, kitur jos yra lanksčios arba net taikomos minimaliai (tėvų, globėjų grupė)	Taisyklės savivalbos grupėse grindžiamos neformaliais susitarimais, tačiau išskirtina, kad globėjų grupės narių dalyvavimas savivalbos grupėse yra traktuojamas kaip įsipareigojimas vaiko globos metu
L	Kultūrinės ir vertybinės orientacijos	Kuriamas ir stiprinamas naujas šeimos santykių modelis; iškeliami šeimos santykių vertė, tėvų autoriteto svarba, vaikų ugdymo atsakomybė; kuriama solidarumo ir pasitikėjimo kultūra, siekiama perduoti vertybes ir jas internalizuoti; grupių veikloje atsiranda bendruomeninė dimensija – šeima ieško naujų pusiausvyros galimybių, plėtodama ryšius su kitomis šeimomis	Iškeliama šeimos santykių vertė, grupėse aptariama tėvystės problematika, svarstomi vaikų ugdymo klausimai; kadangi grupėse dalyvauja daugiausia moterys, svarstoma, kaip įtraukti vyrus į veiklą ir kaip sustiprinti jų, kaip tėvų, vaidmenį; taip kuriamas ir stiprinamas naujas šeimos santykių modelis. Grupėse perduodamos ir internalizuojamos vertybės; kuriama nauja solidarumo ir pasitikėjimo kultūra, nors tai aiškiai ir tiesiogiai nėra įvardijama. Atsiranda bendruomenės dimensijos užuomazgų

tam tikra suformuota kultūrinė laikysena. Šiuo lygmeniu konkrečių naudą gauna šeimos, nes dalyvaujant savivalboje didėja asmenų sąmoningumas ir savivertė, keičiasi jų požiūris į save ir kitus, taip pat teigiamai veikiama santykiai šeimoje, ugdomi nauji įgūdžiai ir gebėjimai. Taip stiprinamas ir formuojamas naujas šeimos santykių modelis. Svarbu, kad čia atsiranda prielaidos bendruomeninei dimensijai ir dalyvavimui socialiniuose procesuose, kurie savo ruožtu

prisideda prie šeimos stiprinimo iš vidaus, o kartu kuriamas ir skleidžiamas tam tikras socialinės kultūros modelis, paremtas solidarumu ir pasitikėjimu.

Šeimų savivalbos kuriamas socialinis kapitalas visuomenei

Remiantis AGIL schema, šioje analizėje atsižvelgiama į tai, kad savivalbos grupės ir organizacijos, kurioms jos priklauso, kuria socialinį kapitalą visuomenei, nes:

- A – suteikia santykių ir bendravimo kapitalą;
- G – stiprina misijos koncepciją ir pagrindinius tikslus;
- I – kuria ir stiprina bendradarbiavimo tinklą;
- L – skatina šeimų socialinį dalyvavimą.

Apibendrinta interviu ir dokumentų analizės medžiaga pateikiama 2 lentelėje.

Taigi lyginamoji atvejų analizė akivaizdžiai parodė, kad grupėje vykstančių vidinių procesų ir kaitos atžvilgiu lietuvių

ir italų situacija yra panaši, o socialinio kapitalo visuomenei kūrimo lygmuo (2 lentelė) Lietuvos grupių yra žemesnis, nes mūsų šalyje savivalbos grupės gana uždaros, jų vartotojai tiesiogiai nedalyvauja socialinėje bendruomeninėje veikloje – nesiima iniciatyvos kurti naujas savivalbos grupes ar asociacijas, nedaro įtakos ir neteikia pasiūlymų dėl naujų šeimos ir socialinės politikos strategijų kūrimo, kaip tai yra Italijoje; šį darbą dažniau atlieka organizacijos, kurioms priklauso savivalbos grupės, darbuotojai,

2 lentelė. *Socialinis kapitalas, kuriamas visuomenei*

	<i>Komponentai</i>	<i>Italijos savivalbos grupės</i>	<i>Lietuvos savivalbos grupės</i>
A	Suteikia santykių ir bendravimo kapitalą	Savivalbos grupės teikia naujų formų paramą ir paslaugas. Tampa mediacijos tarp įvairių subjektų vieta (tai rodo neįgaliųjų, globėjų grupių patirtis)	Savivalbos grupės teikia naujų formų paramą ir paslaugas
G	Stiprina misijos koncepciją ir pagrindinius tikslus – kurti bendrąjį gėrį	Visų tipologijų savivalbos grupės siekia kurti bendrąjį gėrį. Per grupių veiklą stiprinami šeimos santykiai	Grupėse menkai suvokiamas bendrasis gėris ir reikalingumas jį kurti. Tokių požymių matyti neįgalių vaikų tėvų savivalbos grupėje
I	Kuria ir stiprina bendradarbiavimo tinklą	Kuriamas bendradarbiavimo tinklas tarp savivalbos grupių ir / ar asociacijų, kurioms jos priklauso, ir kitų institucijų, valstybinio ir NVO sektoriaus. Asociacijos priklauso skėtinėms organizacijoms, asociacijų tinklams, joms padedant stengiamasi sukurti bendro darbo strategijas ir daryti įtaką socialinėms ir politinėms sistemoms	Pačios grupės nedalyvauja kuriant bendradarbiavimo tinklą, šį darbą atlieka organizacijų, kurioms priklauso grupės, darbuotojai
L	Skatina šeimų socialinį dalyvavimą	Pastebėti šeimų išitraukimo ir dalyvavimo visuomeniniuose procesuose aspektai (naujų grupių ir asociacijų kūrimas, atstovavimas, visuomenės informavimo apie savivalbos grupes ir specifinius jų poreikius bei problemas ir jautrinimo darbas). Ši veikla menkiau išplėtotą probleminių vaikų šeimų grupėje, bet manytina, kad tai galėtų būti ir dėl trumpo šios grupės veiklos laiko	Grupių veikla pakankamai uždaro pobūdžio, dalyviai neskatinami dalyvauti socialinėje bendruomeninėje veikloje

o ne grupių dalyviai. Taip pat pažymėtinas bendradarbiavimo tinklo su kitomis organizacijomis kūrimo ir palaikymo stygius; nors savivalbos grupės Lietuvoje teikia naujų formų socialinę pagalbą ir paslaugas, joms nėra būdinga, kaip tai įprasta italų grupėms, tarpininkavimo, atstovavimo funkcija grupės vartotojams iškilus problemų ar poreikių. Taip pat svarbu pažymėti, kad Italijos patirties tyrimas atskleidė, kaip savivalbos grupės, susijungusios į didesnes struktūras (skėtines asociacijas, tinklus) arba dalyvaudamos jose, gali siekti šeimos vaidmens visuomenėje pripažinimo, tiesioginio dalyvavimo kuriant šeimos ir socialinę politiką.

Išvados

Apibendrinant atlikto šeimų savivalbos grupių tyrimo rezultatus pravartu pabrėžti, kad šiose grupėse kuriamą *socialinį kapitalą* apibūdina šie komponentai:

- a) *šeimos kūrybinių potencialų stiprėjimas*, tai yra gebėjimas kurti ne tik biologine prasme, bet ir keisti bei gerinti šeimos narių tarpusavio santykius, ugdyti jaunąją kartą; toks gebėjimas atsiranda dėl nuolatinio šeimų savivalbos grupėms priklausančių asmenų brandos didėjimo, požiūrio į save ir kitus kismo;
- b) *tarpininkavimo tarp individo ir bendruomenės užtikrinimas*; šeima tampa ne tik pirminių poreikių užtikrinimo vieta, bet ir sociumui atvira sistema, padedančia apsaugoti nuo individualizmo ir socialinės atskirties;
- c) *sąmoningumo didėjimas saugant ir puoselėjant vertybes bei perduodant jas šeimos nariams ir socialinei aplinkai*;

taip yra kuriamas naujas šeimos vertė ir svarbą pripažįstantis modelis;

- d) *dalyvavimas kuriant bendruomeninį gėrį ir formuojant socialinę politiką*. Tai įvyksta tada, kai grupėse ugdoma atsakomybė už visų bendrąjį gėrį, skatinama dalyvauti visuomeniniuose procesuose.

Lyginant Lombardijos ir Lietuvos šeimų grupių patirtis išryškėjo, kad pirmieji trys komponentai yra vienodai būdingi abiejų šalių grupėms. Skirtingas yra ketvirtasis komponentas, nes mūsų šalyje, kitaip nei Italijoje, šios grupės kol kas neatlieka tarpininkavimo ir atstovavimo savo nariams institucijose, savivaldybių ar valstybinių lygmeniu funkcijų, tiesiogiai nedalyvauja kuriant šeimos ir socialinę politiką. Be to, socialinės ir švietimo institucijos mažai domisi šių grupių veikla ir nesiekia bendradarbiauti su jomis.

Išryškėję skirtumai sietini ne tik su socialiniais ir kultūriniais šalių savitumais, skirtingomis socialinės politikos sistemomis (Lombardijos regione socialinės paramos sistemoje diegiamas subsidiarumo principas, skatinamos ir palaikomos bendruomeninės veiklos), bet ir su pačių grupių veiklos pobūdžiu. Italijos grupių patirtis mūsų šaliai aktuali tuo, kad atskleidžia šeimų prosocialumo perspektyvas, parodo, kaip šeimų sambūriai gali būti aktyvūs šeimos ir visuomenės gerovės kūrėjai. Todėl svarbu, kad politinės valdžios ir kompetentingų institucijų atstovai atsivėlgtų į tai, jog savivalbos ir kitos bendruomeninės iniciatyvos yra vertingi žmogiškieji ištekliai, kurie gali būti panaudoti kaip šeimų pagalbos ir ugdymo priemonės, ir „investuoti“ į juos, ieškotų galimybių jiems stiprinti ir plėtoti.

LITERATŪRA

- Bourdieu P. Le capital social. Notes provisoires. Acte de la Recherche en Sciences Sociale. 1983. T. 3.
- Donati P. Introduzione alla sociologia relazionale. Milano: Franco Angeli, 2004.
- Donati P. Famiglia e capitale sociale nella società italiana. Cinisello Balsamo: San Paolo, 2003.
- Donati P. Le politiche sociali sulla famiglia. Roma: Carocci, 2002.
- Donati P., Colozzi I. Terzo settore e valorizzazione del capitale sociale in Italia: luoghi e attori. Milano: Franco Angeli, 2006.
- Donati P., Terenzi P. Invito alla sociologia relazionale. Teoria e applicazioni. Milano: Franco Angeli, 2005.
- Folgheraiter F. L'utente che non c'è. Torino, 2002.
- Katz A. H., Bender E. Self-help groups in the modern world. New York: Franklin Watts, 1976.
- Gvaldaitė L. Šeimų savivalba – subsidiarumo patirtys Lietuvoje ir pasaulyje // Lietuvos katalikų mokslo akademijos XX suvažiavimo darbai. 2006, p. 327–341.
- Rossi G. Temi emergenti di sociologia della famiglia: la rilevanza teorico empirica della prospettiva relazionale. Milano: Vita e Pensiero, 2003.
- Rossi G. Lezioni di sociologia della famiglia. Roma: Carocci, 2001.
- Rossi G., Boccacin L. Il capitale sociale in un'organizzazione multilivello di terzo settore. Milano: Franco Angeli, 2006.
- Scabini E., Rossi G. Le parole della famiglia. Milano: Vita e Pensiero, 2006.
- Scabini E., Rossi G. Rigenerare i legami: la mediazione nelle relazioni famigliari e comunitarie. Milano: Vita e Pensiero, 2003.

SOCIAL CAPITAL BUILT UP BY SELF-HELP FAMILY GROUPS

Lijana Gvaldaitė

S u m m a r y

The article studies the activity of Italian and Lithuanian self-help family groups based on the social capital perspective. Family self-help as a community phenomenon has a very important helping and educational function for the participants and also contributes to the creation of the welfare of the society. A comparative Italian (Lombardy) and Lithuanian case analysis has been conducted in order to find out what social capital is created for the families themselves and the society in the movement of family self-help. The analysis was based on the interview data (12 interviews) with leaders and participants and data from documents of groups and organizations they belong to. The research demonstrates that the Italian and

Lithuanian situation on the social capital for families level is similar: participation in self-help positively modifies family relationship, increases personal maturity and self esteem, helps developing new competences, and finally strengthens and forms the new type of family relationship. Meanwhile the analysis of the social capital for the society has shown that in Lithuania it is being built not as strongly as in Italy due to the fact that the self-help groups in our country are relatively closed, the participants of the groups do not directly get involved in social community activities.

Keywords: self-help family groups, social capital, social relations, social networks, trust, solidarity, family social community activity.

Iteikta: 2009 03 06

Priimta: 2009 06 15